

The legal nature of vacation is researched; basic approaches and scientists' points of view about vacation's notion are characterized; the author's own notion of vacation for police officers is offered.

УДК 349.6

В. А. Нечитайленко

ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ЯК ОБ'ЄКТ ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАСОБАМИ КОНТРОЛЮ НА ДЕРЖАВНОМУ КОРДОНІ УКРАЇНИ

На основі норм Конституції та законодавства України досліджено актуальні проблеми визначення сутності екологічної безпеки як складової національної безпеки нашої держави, визначено притаманні їй ознаки, запропоновано класифікацію загроз екологічній безпеці, внесено пропозиції з удосконалення законодавства, що регулює відносини із забезпечення екологічної безпеки засобами контролю на державному кордоні України.

Однією з найважливіших проблем, які постають у процесі подальшої розбудови соціальної, правової держави в Україні, є забезпечення її екологічної безпеки, що становить одну із складових національної безпеки нашої держави. Згідно із Законом «Про основи національної безпеки України» [1], вона досягається шляхом проведення виваженої державної політики відповідно до прийнятих доктрин, стратегій, концепцій і програм у таких сферах, як політична, економічна, соціальна, екологічна, науково-технологічна, інформаційна тощо. Національні інтереси України та їх пріоритетність обумовлюються конкретною ситуацією, що складається в країні та за її межами. При цьому вказаний Закон визначає одним із пріоритетних національних інтересів забезпечення екологічно та технологічно безпечних умов життєдіяльності суспільства. До основних же напрямів державної політики в екологічній сфері він відносить: впровадження та контроль за дотриманням науково обґрунтованих нормативів природокористування та охорони довкілля; контроль за станом навколишнього природного середовища, виявлення та усунення загроз для здоров'я населення, своєчасне попередження громадян України в разі небезпеки; зниження антропогенних навантажень, ліквідація наслідків шкідливого впливу людської діяльності на природне середовище; впровадження у виробництво екологічно безпечних технологій; реалізація заходів щодо зменшення впливу наслідків Чорнобильської катастрофи; недопущення неконтрольованого ввезення в Україну екологічно небезпечних технологій, речовин і матеріалів.

Для формування збалансованої державної політики та ефективного проведення комплексу узгоджених заходів щодо захис-

ту національних інтересів в усіх зазначених сферах, у тому числі й екологічній, створюється система забезпечення національної безпеки України, тобто організована державою сукупність суб'єктів: державних органів, громадських організацій, посадових осіб та окремих громадян, об'єднаних цілями та завданнями щодо захисту національних інтересів, які здійснюють узгоджену діяльність у межах законодавства України.

Правову основу забезпечення національної безпеки (у тому числі й екологічної) засобами екологічного контролю, здійснюваного Державною екологічною інспекцією Міністерства екології та природних ресурсів України та її територіальними підрозділами (відділами, постами екологічного контролю на державному кордоні) становлять Конституція України [2], закони та підзаконні нормативно-правові акти, а також визнані Україною міжнародні договори та угоди. Втім, у чинному законодавстві лише міститься поняття екологічної безпеки, під якою розуміється такий стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей, яка гарантується здійсненням широкого комплексу взаємопов'язаних політичних, економічних, технічних, організаційних, державно-правових та інших заходів (ст. 50 Закону «Про охорону навколишнього природного середовища» [3]), але ж не розкриваються її ознаки, які б дозволяли вважати її складовою національної безпеки держави, не визначаються її загрози, основні напрямки діяльності держави з її забезпечення.

У науковій літературі останніх років здійснені спроби вирішити ці проблеми. Втім, у працях російських (В. К. Бабаєв [4], Т. С. Бакуніна [5], О. С. Колбасов [6], Н. Ф. Реймерс [7]) та українських (В. І. Андрейцев [8], А. Б. Качинський [9], В. В. Костицький [10], В. А. Ліпкан [11], В. Паламарчук, Д. Спірін [12], Г. А. Хміль [19]) учених-юристів розглядаються лише окремі її сторони. Враховуючи, що всі ці автори мають хоча й дещо різні, але в принципі вірні думки щодо сутності поняття екологічної безпеки, то їх урахування дозволяє виділити основні ознаки, що характеризують цей інститут, і сформулювати його поняття. При цьому найважливішим є те, що сутність екологічної безпеки, як уявляється, слід визначати з позиції пріоритету загальнолюдських цінностей, до яких належить, зокрема, і конституційне право людини на безпечне для життя і здоров'я довкілля.

Отже, аналіз чинного законодавства та наукових джерел дозволяє виділити такі ознаки екологічної безпеки.

1. Екологічна безпека є елементом національної безпеки, оскільки вона відповідає національним інтересам і має на меті забезпечити найважливіші, життєво необхідні інтереси всієї

нації, усього народонаселення країни, в тому числі й інтереси екологічні, а отже, відображає зв'язок безпеки з життєдіяльністю нації, тобто з певною територіально-державною спільнотою, заснованою на сталих соціально-політичних, культурних та інших зв'язках.

2. Вона є таким станом існування суспільства, за якого підтримуються необхідні екологічні умови життя людини шляхом відвернення загроз, викликаних забрудненням природних об'єктів та діяльністю техногенного характеру, здійснюваною з порушенням установлених екологічних стандартів, норм і правил. Оскільки однією з найважливіших умов життя людини і суспільства є природа, то всі мають бути зацікавлені в тому, щоб навколишнє природне середовище залишалось придатним для нормального проживання. Навіть Конституція України визнає природні ресурси основою життя людини і суспільства.

3. Головними суб'єктами екологічної безпеки є: держава, яка здійснює функції щодо її забезпечення через такі утворення, як органи законодавчої, виконавчої та судової влади, органи прокуратури; органи місцевого самоврядування; юридичні особи, а також громадяни та їх об'єднання, які мають певні права та обов'язки із забезпечення екологічної безпеки у відповідності до законодавства.

4. До об'єктів екологічної безпеки належать: людина, її життя та здоров'я, сприятливе для життя навколишнє природне середовище; суспільство з його матеріальними і духовними цінностями, які залежать від екологічного стану країни; держава, її конституційний лад, територіальна цілісність, покликані забезпечувати нормальні умови для життєдіяльності громадян та усього суспільства.

5. Метою забезпечення екологічної безпеки є всебічний захист людини і суспільства в цілому від негативного впливу техногенної діяльності на навколишнє природне середовище в сучасних умовах глибокої екологічної кризи.

6. Підтримання екологічної безпеки забезпечується державою проведенням відповідних організаційно-правових заходів, до яких належать: правове, зокрема, ефективне адміністративно-правове регулювання відносин у цій сфері; затвердження різноманітних технічних стандартів, норм і правил, які визначають найраціональніші вимоги до поведінки людини із зовнішнім світом – природними і штучними об'єктами, встановлюють порядок здійснення певних технологічних операцій, що впливають на стан екології; організація такої діяльності джерел підвищеної небезпеки для екології, яка б унеможливила шкідливий вплив штучних об'єктів (машин, механізмів, очисних споруд тощо) на природне середовище; здійснення

контролю та нагляду за дотриманням відповідних загальнообов'язкових правил, норм та інструкцій; проведення широкої роз'яснювальної роботи у суспільстві щодо захисту екології; застосування попереджувальних заходів та заходів припинення правопорушень, що посягають на екологічну безпеку; притягнення винних у порушенні законодавства, що регулює суспільні відносини в екологічній сфері, до юридичної відповідальності.

Узагальнюючи викладене вище та враховуючи наявність вказаних ознак екологічної безпеки України, можна запропонувати її визначення як *такої складової національної безпеки і такого стану захищеності життєво важливих інтересів людини, держави та суспільства в цілому від загроз, викликаних забрудненням природних об'єктів та діяльністю техногенного характеру, здійснюваною з порушенням встановлених екологічних стандартів, норм і правил, які забезпечуються державою шляхом проведення установлених законодавством певних правових та організаційних заходів.*

Саму ж діяльність із забезпечення екологічної безпеки людини і громадянина, держави та всього українського суспільства, у тому числі й засобами екологічного контролю на державному кордоні України, можна характеризувати як об'єктивну необхідність ліквідації або принаймні зведення до мінімуму загроз екологічній безпеці. Вказаний вище «Закон про основи національної безпеки України» називає загрози в екологічній сфері. Це, зокрема, такі: значне антропогенне порушення та техногенна переважаність території України, негативні екологічні наслідки Чорнобильської катастрофи; неефективне використання природних ресурсів, широкомасштабне застосування екологічно шкідливих та недосконалих технологій; негативні екологічні наслідки оборонної та військової діяльності; неконтрольоване ввезення в Україну екологічно небезпечних технологій, речовин і матеріалів. І саме з метою ліквідації останньої реалізують свої повноваження органи державного екологічного контролю на державному кордоні України шляхом проведення відповідних заходів із забезпечення дотримання відповідних загальнообов'язкових правил при переміщенні через кордон товарів та предметів, вантажів, небезпечних вантажів, брухту чорних та кольорових металів, відходів, транспортних засобів.

Узагальнення чинного законодавства та практики його реалізації дозволяє класифікувати всі ці загрози за певними критеріями, до яких належать:

– джерела їх походження: 1) внутрішні загрози (джерела безпеки знаходяться на території України) та 2) зовнішні (такі джерела знаходяться за її межами);

– *сфера діяльності людини*: 1) загрози соціальні (викликані незадовільним станом розвитку соціальної сфери); 2) політичні (зумовлені здійснюваною політикою); 3) економічні (недостатній рівень розвитку економіки і, як наслідок, недостатнє фінансування екологічних програм); 4) правові (нестабільність у правовому регулюванні відносин у сфері екології); 5) безпосередньо екологічні (значне антропогенне порушення і техногенна переважаність території України, зростання ризиків виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру);

– *вольова ознака*: 1) об'єктивні загрози (виникають незалежно від волі і цілеспрямованої діяльності людини) та 2) суб'єктивні – як наслідок свідомої діяльності людини);

– *реальність настання*: 1) загрози реальні (можуть виникнути у будь-який час і для цього вже існують певні умови) та 2) потенціальні (можуть виникнути за настанням певних умов);

– *територія, на яку вони розповсюджуються*: 1) загальні загрози (стосуються усієї території країни) та 2) локальні (стосуються певних місцевостей).

При цьому органи державного екологічного контролю на державному кордоні безпосередньо сприяють попередженню та ліквідації загроз, із переліку вказаних вище, передусім екологічних, суб'єктивних, реальних та потенціальних, загальних та локальних.

Оскільки зараз існують недоліки в правовому регулюванні суспільних відносин, що виникають у сфері забезпечення екологічної безпеки України, то нагальною є необхідність, на основі глибокого аналізу норм чинного законодавства та з урахуванням пропозицій науковців – екологів та юристів, прийняти єдиний, комплексний нормативно-правовий акт (враховуючи важливість досліджуваних відносин, це має бути Закон «Про екологічну безпеку України»), у якому б якомога повно були врегульовані питання щодо визначення сутності екологічної безпеки та пріоритетних напрямів її забезпечення; встановлення переліку загроз цій безпеці; формування системи забезпечення екологічної безпеки, визначення її об'єктів та суб'єктів, їх обов'язків та повноважень (у тому числі й органів та посадових осіб, які здійснюють екологічний контроль на державному кордоні України) по застосуванню заходів переконання та державного примусу з метою попередження та припинення посягань на екологічну безпеку, притягнення до юридичної відповідальності фізичних та юридичних осіб за порушення загальнообов'язкових правил, що діють у цій сфері.

Список літератури: 1. Про основи національної безпеки України : закон України від 19 черв. 2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=964-15>. 2. Конституція України // Відомості Верховної ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141. 3. Про охорону навколишнього природного середовища : закон України від 25 черв. 1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=1264-12>. 4. Бабаєв В. К. Словарь категорий и понятий общей теории права / В. К. Бабаєв, В. М. Баранов, В. И. Гойман. – Н. Новгород : Нижегород. высш. шк. МВД 1992. – 100 с. 5. Бакунина Т. С. О законодательном обеспечении экологической безопасности / Т. С. Бакунина // Государство и право. – 1995. – № 2. – С. 115–130. 6. Колбасов О. С. Концепция экологической безопасности (юридический аспект) / О. С. Колбасов // Сов. государство и право. – 1988. – № 12. – С. 47–55. 7. Реймерс Н. Ф. Экология. Теория, законы, правила, принципы и гипотезы / Н. Ф. Реймерс. – М. : Россия молодая, 1994. – 369 с. 8. Андрейцев В. І. Право екологічної безпеки : навч. та наук.-практ. посіб. / В. І. Андрейцев. – К. : Знання-Прес, 2002. – 332 с. 9. Качинський А. Б. Про екологічну безпеку України: в пошуках нової концепції / А. Б. Качинський // Розбудова держави. – 1994. – № 5. – С. 7–13. 10. Костицький В. В. Екологія перехідного періоду: права, держава, економіка (економіко-правовий механізм охорони навколишнього природного середовища в Україні) / В. В. Костицький. – 2-е вид. – К. : Укр. інформаційно-правовий центр, 2001. – 390 с. 11. Ліпкан В. Неопарадигма національної безпеки / В. Ліпкан // Право України. – 2002. – № 11. – С. 19–23. 12. Спірін Д. Концепція національної безпеки України: регіональний аспект / Спірін Д., Паламарчук В. // Урядовий кур'єр. – 1997. – 1 берез. – № 38–39. – С. 8. 13. Качинський А. Б. Екологічна безпека України: аналіз, оцінка та державна політика / А. Б. Качинський Г. А. Хміль ; Нац. ін-т стратег. досліджень. – 1997. – Вип. 3. – С. 8, 111.

Надійшла до редколегії 12.03.2011

На основе норм Конституции и законодательства Украины исследуются актуальные вопросы определения сущности экологической безопасности как составляющей национальной безопасности нашего государства, определяются присущие ей признаки, предлагается классификация угроз экологической безопасности, вносятся предложения по усовершенствованию законодательства, которое регулирует отношения по обеспечению экологической безопасности средствами контроля на государственной границе Украины.

The urgent problems of determining the essence of ecological safety as a component of national safety of our state are researched on the basis of Constitution and legislation of Ukraine; inherent signs are determined. Classification of threats of ecological safety is offered; some suggestions to improve the legislation, which regulates relations guaranteeing ecological safety by control means on the state boundary of Ukraine, are brought in.